

Миколаєць В. А., ад'юнкт кафедри
цивільного права і процесу НАВС

Суб'єктний склад осіб, які беруть участь в цивільних справах за груповим позовом

Наукова стаття присвячена дослідженню суб'єктного складу осіб, які беруть участь у цивільних справах за груповим позовом. Визначено склад осіб, які беруть участь у цивільних справах за груповим позовом, а також, виходячи із юридичної природи групового позову, виокремлено особливості процесуального статусу кожного із учасників цивільних процесуальних правовідносин із множинністю осіб.

Ключові слова: особи, які беруть участь у справі; груповий позов; суб'єктний склад; множинність осіб.

Научная статья посвящена исследованию субъектного состава лиц, участвующих в гражданских делах по групповому иску. Определен состав лиц, участвующих в гражданских делах по групповому иску, а также, исходя из юридической природы группового иска, выделены особенности процессуального статуса каждого из участников гражданских процессуальных правоотношений с множественностью лиц.

Ключевые слова: лица, участвующие в деле; групповой иск; субъектный состав; множественность лиц.

This scientific article is devoted to investigation of the subjective composition of the persons involved in civil cases in the class action. The composition of the persons involved in civil cases in the class action is defined, based on the legal nature of a class action the features of civil procedural status of each of the participants with civil procedural relations with participation of plurality of persons is highlighted.

Keywords: persons involved in the case; a class action, subjective composition; plurality of persons.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку суспільства відзначається складністю соціально-економічних відносин, що характеризується з одного боку, розвитком ринкового середовища, процесами глобалізації та інтеграції у світове співтовариство, а з іншого — збільшенням потенційних та наявних небезпек, що загрожують життю та здоров'ю людини, її правам та інтересам. Як наслідок, численні групи осіб наражаються на ризик порушення їхніх прав і законних інтересів. Становлення ж правової держави та розвиток громадянського суспільства неможливі без ефективних інструментів захисту прав фізичних, юридичних осіб, їх об'єднань та держави. Саме завдяки цьому кожна держава прагне вдосконалення процедур правового захисту населення.

Юридичній практиці багатьох демократичних держав відомі досить ефективні процесуальні засоби захисту прав та інтересів численних груп осіб — групові позови. Чинне цивільне процесуальне законодавство України не визнає можливості подання групових позовів, проте окремі його норми допускають можливість подання позовів, які мають деякі ознаки групових, зокрема: а) представництво інтересів декількох осіб за наявності довіреності чи іншого документа, передбаченого законодавством, що належно посвідчує повноваження представника на здійснення представництва у суді (ст. 42 ЦПК України); б) процесуальна співучасть, де одному із співучасників доручається ведення справи у суді (ч. 3 ст. 32 ЦПК України); в) захист прав, свобод та інтересів інших осіб органами та особами, яким законом надано відповідне право (ст.ст. 45, 46 ЦПК України).

На відміну від цивільного процесуального законодавства України, законодавство та практика багатьох зарубіжних країн, зокрема США, Англії, Канади, Австралії,

Китаю, Франції, Німеччини, Італії, Японії та ін., виробили механізми групового позову як одного з важливих засобів правового захисту груп осіб.

Відсутність чітко визначеного механізму правового регулювання інституту групового позову у цивільному процесуальному законодавстві України зумовлює необхідність проведення наукового дослідження відповідного процесуального інституту, першим кроком у розробленні чітких законодавчих норм якого має бути встановлення суб'єктного складу осіб, які беруть участь у цивільних справах за груповим позовом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Інститут групового позову завжди привертав увагу вчених і вже був предметом поодиноких наукових розвідок таких процесуалістів як: Г.О. Аболонін, М.А. Гурвіч, Б.О. Журбін, В.В. Комаров, Ш.Б. Кулахметов, К. Осакве, Г.Л. Осокіна, В.К. Пучинський, М.А. Рожкова, Т.В. Степаненко, М.К. Треушніков, С.Я. Фурса, С.В. Шевчук, О.М. Шиманович, В.В. Ярков, Уільям Бернам, Грег Ласелла, Ади Пеллегріні Гріновер та ін.

Водночас, зазначені науковці досліджували інститут групового позову, здебільшого, у контексті інших процесуальних інститутів (права на пред'явлення позову, класифікації позовів, процесуальної співучасті тощо). Спеціальні наукові дослідження групового позову, зокрема у контексті його суб'єктного складу, у сучасній науці цивільного процесуального права відсутні.

Виходячи із вищезазначеного, **метою** цієї наукової статті є визначення складу осіб, які беруть участь у цивільних справах за груповим позовом, а також, виходячи із юридичної природи групового позову, виокремлення особливостей цивільного процесуального статусу кожного із учасників цивільних процесуальних правовідносин із множинністю осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 26 ЦПК України у справах позовного провадження особами, які беруть участь у справах, є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб. Крім того частина 3 ст. 26 ЦПК України містить правову норму, відповідно до якої у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Щодо осіб, які безпосередньо беруть участь у процесі з метою вирішення цивільно-правового спору, то, перш за все, необхідно вести мову про сторін, адже саме сторони є основними суб'єктами позовного провадження. Законом до сторін віднесено позивача та відповідача, якими можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава.

Позивачем є особа, на захист порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод та інтересів якої відкривається провадження у справі. Інтерес позивача у справі носить матеріально-правовий характер, оскільки він безумовно заінтересований в позитивному вирішенні спору на його користь, що принесе йому певне благо, а це, в свою чергу, спонукає позивача до певних процесуальних дій для досягнення процесуальної мети — ухвалення судом рішення про задоволення позову.

У справах за груповим позовом на стороні позивача виступає, так звана, множинність осіб, заінтересованих у вирішенні спору. Кількість групи може бути різною, але завжди визначеною. Встановлення всієї кількості групи не є необхідною умовою для пред'явлення позову до суду, вона може бути визначена на стадії провадження у справі до судового розгляду або під час судового розгляду до моменту ухвалення рішення суду [1].

Цивільне процесуальне законодавство України не обмежує кола осіб, які можуть брати участь у справі за груповим позовом. Водночас, законодавство деяких держав визначає мінімальну кількість осіб, яка є необхідною для пред'явлення групового позову. Так, відповідно ч. 2 ст. 225.10 Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації до позову юридичної чи фізичної особи, яка є суб'єктом спірних правовідносин, має приєднатись не менш як п'ять осіб на момент пред'явлення позову до суду. Представницький позов в Англії може бути пред'явлений на захист двох або більше осіб, які виступають на стороні позивача чи відповідача [2, с. 26]. В США груповий позов може пред'являтися на захист майнових інтересів більше 2 осіб [3]. Груповий позов в Австралії подається для здійснення захисту не менш як семи осіб [4] тощо.

Поряд з позивачем, другою стороною позовного провадження є відповідач — особа, яка на думку позивача порушує, не визнає або оспорує його права, свободи чи інтереси, і, у зв'язку із цим, притягається до участі у цивільній справі для відповіді за пред'явленими вимогами.

Матеріально-правовий інтерес відповідача виявляється в ухваленні судового рішення на його користь, що підтвердить відсутність будь-яких правових обов'язків перед позивачем. Це, у свою чергу, спонукає його до відповідних дій, спрямованих на доведення заперечень проти позову або у створенні перешкод для ухвалення судом рішення про задоволення позову.

Відповідачем у справах за груповим позовом може бути будь-яка фізична або юридична особа, а також держава, які імовірно своїми діями чи бездіяльністю завдали шкоду позивачу. При цьому, таке порушення прав позивача є лише припущенням, яке повинно бути доведено перед судом.

І хоча ми розглядаємо груповий позов лише як множинність осіб на боці позивача, на стороні відповідача множинність осіб також можлива, проте кількість таких випадків доволі незначна. У разі множинності осіб на боці відповідача буде мати місце пасивна процесуальна співучасть (ч. 1 ст. 32 ЦПК України).

Однією з ознак позовного провадження є наявність спеціальних суб'єктів — третіх осіб як з самостійними, так і без самостійних вимог щодо предмета спору між сторонами. Інтерес третіх осіб має як матеріальний, так і процесуальний характер. Матеріальна заінтересованість третіх осіб полягає у тому, що рішення, ухвалене з приводу спору між сторонами, може порушити матеріальні права третьої особи, а також стати підставою пред'явлення до третьої особи регресного позову. Щодо процесуальної заінтересованості третіх осіб, то вона виявляється у недопущенні ухвалення для них несприятливого рішення.

Участь третіх осіб у розгляді справ позовного провадження за груповим позовом не відрізняється особливостями правового регулювання, яке здійснюється на підставі загальних норм ЦПК України, що визначають правовий статус зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Процесуальні дії імені сторін та третіх осіб у справах за груповим позовом можуть вчиняти їхні представники.

Як слушно зазначає С.С. Бичкова, метою процесуального представництва є сприяння особі у здійсненні нею права на захист її прав, свобод та інтересів, більш повній та ефективній реалізації наданих їй цивільних процесуальних прав і виконанні покладених на неї цивільних процесуальних обов'язків [5, с. 314].

На відміну від інших категорій цивільних справ, у справах за груповим позовом (позовом групи осіб) участь представника набуває особливого значення, адже, як правило, у цій категорії справ позивач завжди здійснює у суді свої цивільні процесуальні права та виконує цивільні процесуальні обов'язки опосередковано — через представника. Досить часто функції представника у справах за груповим позовом виконує професійний правознавець (адвокат), відповідні органи та організації (наприклад, об'єднання споживачів), один із співучасників за дорученням інших співучасників (представник групи, якому діями чи бездіяльністю відповідача була завдана шкода і який має власний матеріально-правовий інтерес у вирішенні спору).

Представник позивачів у справі за груповим позовом, у свою чергу, також може мати одного або декількох представників, насамперед адвокатів, для здійснення професійного представництва інтересів групи. Надання одночасної правової допомоги декільком співпозивачам або співвідповідачам у справі впливає з передбаченої законодавством можливості для них кореспондувати повноваження щодо представництва їх прав одному із співучасників за умови, що він має повну цивільну дієздатність (ч. 3 ст. 32 ЦПК України). У такому разі договір про представництво інтересів учасників може бути укладений двома способами: адвокат укладає договір з кожним із співучасників особисто або договір укладається між адвокатом і особою, якій кореспондоване право представництва іншими співучасниками [6, с. 453].

При цьому, як підкреслює І.А. Павлуник, при одночасній участі у процесі декількох представників з боку тієї чи іншої особи: а) вони мають погоджувати між собою правову позицію у справі, адже виникнення між ними протиріч при судовому розгляді справи є недопустимим; б) процесуальні дії, вчинені одним із представників в межах наданих йому стороною повноважень, мають розглядатись як такі, що вчинюються за згодою інших представників, які виступають на боці цієї ж сторони; в) довіритель може розподілити процесуальні права між декількома представниками, визначивши ті дії, які вправі вчиняти кожен із представників [7, с. 8].

Цивільне процесуальне законодавство України не наділяє представника, який бере участь у цивільних справах за груповим позовом, спеціальним цивільним процесуальним статусом. Отже, відповідно до ч. 1 ст. 44 ЦПК України, представник позивача у таких справах може вчиняти у суді від імені групи осіб, яких він представляє, усі процесуальні дії, що їх мають право вчиняти такі особи.

На відміну від цивільного процесуального законодавства України, процесуальне законодавство інших країн більше детального регламентує правовий статус представника, який захищає групові інтереси.

Так, в арбітражному процесі Російської Федерації (далі — РФ) роль позивача — представника інтересів групи осіб охоплює здійснення наступних функцій: правильне визначення вимог групи і пред'явлення позову" (ст.ст. 225.12, 225.12 Арбітражного процесуального кодексу РФ (далі — АПК РФ)); робота по об'єднанню учасників в єдину групу (ст. 225.14 АПК РФ); зв'язок з групою осіб в ході розгляду справи (ст. 225.12 АПК РФ). Водночас, АПК РФ не передбачає норм щодо порядку взаємодії представника з іншими особами-учасниками групи, що викликає масу неоднозначних тверджень серед російських науковців. Зокрема, Б.О. Журбін вказує, що для забезпечення ефективного розгляду справ за груповим позовом видається необхідним законодавчо закріпити право групи вимагати від заявника позову надання звіту про виконану ним роботу у зв'язку з представництвом групового інтересу [8, с. 23].

Німецьке законодавство у справах за груповими позовами, навпаки, обмежує повноваження представника групи лише тими вимогами, які були пред'явлені в процесі самою групою. Крім того, позивач-представник не наділений правом укласти мирову угоду від імені групи [2, с. 94].

В Японії повноваження представника групи підтверджуються документами про представництво інтересів від кожного з учасників групи. Особи, що приєдналися до представницького позову, заявивши про свої наміри стати учасником групи, втрачають статус сторони у процесі. Саме представник, який має спільні інтереси з членами групи, виступає в процесі позивачем, набуваючи відповідних прав, з обмеженнями, встановленими процесуальним законом. Представників у процесі може бути декілька, проте, за умови, що це сприятиме ефективному вирішенню справи судом [2, с. 92–94].

Аналіз процесуального законодавства окремих країн світу свідчить про необхідність удосконалення механізму правового регулювання участі представника у справах за груповим позовом в Україні. Зокрема, доцільним видається деталізувати підстави участі представника у справах за груповим позовом, регламентувати порядок взаємодії представника з групою осіб, інтереси якої він захищає, а також наділити групу осіб правом за вимогою фіксованої меншості (наприклад, 10% від загальної кількості групи) вимагати надання представником звіту про хід та результати розгляду і вирішення у суді групового позову.

Від процесуального представництва у справах за груповим позовом слід відрізнити захист прав, свобод та інтересів осіб, які беруть участь у справі, органами та особами, яким законом надано відповідне право. Згідно ч. 1, 2 ст. 45 ЦПК України такими органами та особами є: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, окремі фізичні та юридичні особи. Зокрема, відповідно до ч. 1, 2 ст. 45 ЦПК України, п. 6 ч. 2 ст. 20, ч. 3 ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру», прокурор має право звертатися до суду із позовною заявою про захист прав і законних інтересів особи, невизначеного кола осіб, яку можна вважати одним із різновидів групового позову.

Таким чином, дослідження суб'єктного складу осіб, які беруть участь у цивільних справах за груповим позовом, дозволило нам дійти таких **висновків**:

1) до складу осіб, які беруть участь у цивільних справах за груповим позовом, належать: сторони (позивач і відповідач); треті особи; їхні представники; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

2) особливість суб'єктного складу цивільних справ за груповим позовом виявляється у множинності осіб на боці позивача. При цьому представництво інтересів групи позивачів здійснюється, як правило, одним із співпозивачів або прокурором;

3) з метою оптимізації цивільного процесуального законодавства України у контексті правової регламентації групового позову доцільним видається деталізувати підстави участі представника у справах за груповим позовом, регламентувати порядок взаємодії представника з групою осіб, інтереси якої він захищає, а також наділити групу осіб правом за вимогою фіксованої меншості (наприклад, 10% від загальної кількості групи) вимагати надання представником звіту про хід та результати розгляду і вирішення у суді групового позову.

Усі інші проблеми, пов'язані із судовим захистом інтересів групи осіб, зокрема особливостями пред'явлення до суду групового позову, виходять за межі цієї статті і становлять **перспективні напрямки подальших наукових розвідок**.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колосова В. В. Правовая защита, судебная защита, суд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmcon.ru/main/articles/jurist4/jurist4_3670.html.
2. Аболонин Г.О. Массовые иски / Г.О. Аболонин. – М.: Волтерс Клувер, 2011. – 416 с.
3. Federal Rules of Civil Procedure. Rule 23. Class Actions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/rule_23.
4. Federal Court of Australia act 1976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/fcoa1976249/.
5. Бичкова, Світлана Сергіївна. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: Монографія / С.С. Бичкова. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.
6. Адвокатура України: Навч. посіб. : У 2 кн. / За ред. доктора юридичних наук, професора С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2007. – Кн. 1. – 940 с.
7. Павлуник І. А. Представництво у цивільному процесі України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ігор Анатолійович Павлуник ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 19 с.
8. Журбин Б. Собрание группы лиц как выражение принципа диспозитивности при рассмотрении арбитражными судами дел по групповым искам / Б.Журбин // Арбитражный и гражданский процесс. – 2011. – № 10. – С. 22–25.

УДК 342.734 : 349.22

Дрозд О. Ю., доцент кафедри
адміністративної діяльності НАВС, к.ю.н.;
Белінська Ю. Б., студентка юридичного
факультету ЛНУ імені Івана Франка

Ознаки колективних форм захисту трудових прав працівників

У статті проведено загальнотеоретичну характеристику колективних форм захисту трудових прав працівників. Надана авторська класифікація ознак колективних форм захисту трудових прав працівників і розглянуто сутність кожної.

Ключові слова: ознака, колективні форми захисту, трудові права, працівник, роботодавець.

В статье проведена общетеоретическая характеристика коллективных форм защиты трудовых прав работников. Дана авторская классификация признаков коллективных форм защиты трудовых прав работников и рассмотрено сущность каждой.

Ключевые слова: признак, коллективные формы защиты, трудовые права, работник, работодатель.

In the article provided general theoretical characteristic of collective forms of protection of workers labor rights. Given author's classification of signs of collective forms of protection of workers labor rights and the essence of each.

Keywords: sign, collective forms of protection, labor rights, employee, employer.

Актуальність теми. На сьогодні для України як правової, демократичної, соціальної держави питання щодо забезпечення реалізації природних й основоположних прав людини є дуже актуальним. Право на працю, як й інші трудові права працівників є невід'ємними правами людини за відсутності яких важко уявити